

Użytek ekologiczny - oczko wodne

Formy ochrony przyrody – „od kuchni” (8) Użytki ekologiczne

Użytkami ekologicznymi są zasługujące na ochronę pozostałości ekosystemów mających znaczenie dla zachowania różnorodności biologicznej – naturalne zbiorniki wodne, śródpolne i śródleśne oczka wodne, kępy drzew i krzewów, bagna, torfowiska, wydmy, płaty nieużytkowanej roślinności, starorzecza, wychodnie skalne, skarpy, kamieńce, siedliska przyrodnicze oraz stanowiska rzadkich lub chronionych gatunków roślin, zwierząt i grzybów, ich ostoje oraz miejsca rozmnażania lub miejsca sezonowego przebywania.

Tekst i zdjęcia

DR INŻ. RYSZARD KAPUŚCIŃSKI

S Użytek ekologiczny jako nowa forma ochrony przyrody został wprowadzony do ustawy o ochronie przyrody dopiero w 1991 roku. Zakres pojęciowy użytku ekologicznego był jednak wówczas węższy, nie obejmował bowiem siedlisk przyrodniczych oraz stanowisk rzadkich lub chronionych gatunków roślin, zwierząt i grzybów, ich ostoi i miejsc rozmnażania lub miejsc sezonowego przebywania.

Użytkami ekologicznymi są najczęściej tzw. siedliska marginalne, gospodarczo nieproduktywne, które jednak ze względu na właściwości fizyczne, chemiczne i klimatyczne zasiedlane są przez wyspecjalizowane organizmy, np. toleru-

jące wyraźnie niestabilne lub zasolone podłoże, suche i bardzo jałowe gleby albo – na odwrót – stale lub okresowo podtapiane. Budują one specyficzne ekosystemy, z reguły podlegające bardzo powolnej sukcesji, często zaburzone i odtwarzające się w okresach względnie korzystnych (np. na opuszczonych wyrobiskach).

Potrzeba objęcia ochroną użytków ekologicznych zrodziła się znacznie wcześniej. W latach siedemdziesiątych i osiemdziesiątych ubiegłego wieku modne było hasło „uproduktywienia” wszelkich nieużytków, do których zaliczano m. in. małe oczka wodne, bagna, torfowiska, wydmy, śródpolne zarośla. Próby ich zagospodarowania w kierunku rolnym, a częściej leśnym, zazwyczaj nie przynosiły spodziewanych efektów. Zdano sobie sprawę, że część tych nieużytków przedstawia większą

wartość, z punktu widzenia ochrony przyrody, w swoim obecnym stanie, a podejmowane próby ich „uproduktywienia” stanowią zagrożenie dla ochrony różnorodności biologicznej, związanej z tymi miejscami.

W tabeli zestawiono liczbę i powierzchnię użytków ekologicznych według województw na koniec 2008 roku (GUS 2009)

Województwo	Liczba obiektów	Pow. w ha
POLSKA	6798	45 587
Dolnośląskie	143	5136,5
Kujawsko-pomorskie	1854	5560,3
Lubelskie	193	7093,5
Lubuskie	353	3296,6
Łódzkie	380	1468,7
Małopolskie	33	1156,4
Mazowieckie	880	1816,3
Opolskie	94	688,5
Podkarpackie	370	1034,6
Podlaskie	249	1720,6
Pomorskie	748	3440,2
Śląskie	71	702,2
Świętokrzyskie	95	323,8
Warmińsko-mazurskie	113	3655,8
Wielkopolskie	145	2068,3
Zachodniopomorskie	1077	6424,7

Do chwili obecnej, na terenie Polski, utworzono 6798 użytków ekologicznych, które zajmują powierzchnię 45 587,0 ha. Obszar prze-

Użytek ekologiczny - srodpolne zarosła

ciężnego użytku ekologicznego w skali kraju jest niewielki i wynosi 6,7 ha. Najwięcej użytków ekologicznych utworzono w województwie kujawsko-pomorskim ((1854 obiekty) i zachodniopomorskim (1077). Największą powierzchnię zajmują użytki ekologiczne w województwie lubelskim (7093,5 ha), zachodniopomorskim (6424,7 ha) i kujawsko-pomorskim (5560,3 ha).

Kryteria i cele ustanawiania użytków ekologicznych

Użytki ekologiczne mają ugruntowaną pozycję w systemie ochrony zagrożonych gatunków, siedlisk i ekosystemów w naszym kraju. Ochrona niegościnnych i trudnych do zagospodarowania siedlisk ma ogromne znaczenie do przetrwania wielu rzadkich i zagrożonych gatunków roślin i zwierząt, np. warzuchy polskiej, przywiązanej do siedlisk źródłiskowych, przytulii krakowskiej, preferującej eksponowane skałki wapienne, albo żółwia błotnego, wymagającego do życia i rozrodu dwóch różnych środowisk: jeziora lub bagienka oraz piasku wydmowego.

Użytki ekologiczne poza tym stanowią swoiste korytarze ekologiczne, łączące przyrodniczo cenne obszary na terenach intensywnie zagospodarowanych i mają istotne znaczenie zwłaszcza dla migrujących zwierząt, poza tym są doskonałym miejscem edukacji przyrodniczej, zarówno dla uczniów miejscowych szkół, jak i dla dorosłych.

Tryb ustanawiania użytków ekologicznych

Ustanowienie użytku ekologicznego następuje w drodze uchwały rady gminy (wcześniej w drodze rozporządzenia wojewody, w tym

trybie ustanowiono większość użytków ekologicznych). Uchwała rady gminy określa nazwę danego obiektu lub obszaru, jego położenie, sprawującego nadzór, szczególne cele ochrony, w razie potrzeby ustalenia dotyczące jego czynnej ochrony oraz zakazy właściwe dla tego obiektu, obszaru lub jego części. Zniesienie tej formy ochrony przyrody dokonuje organ, który ją ustanowił – rada gminy w drodze uchwały. Zniesienie tej formy ochrony przyrody następuje w razie utraty wartości przyrodniczych, ze względu na które ustanowiono formę ochrony przyrody, lub w razie konieczności realizacji inwestycji celu publicznego lub zapewnienia bezpieczeństwa powszechnego.

Użytek ekologiczny - torfowisko

Znacznym atutem użytków ekologicznych jest prosta procedura ich ustanawiania, niewymagająca skomplikowanej i zwykle kosztownej dokumentacji, tak jak to ma miejsce w przypadku parku narodowego, parku krajobrazowego czy rezerwatu. Kolejnym atutem jest to, że użytek ekologiczny ustanawia się na szczeblu gminy, a zatem za sprawą ludzi najbardziej związanych ze swoją małą ojczyzną.

Zarządzanie i ochrona użytków ekologicznych

Dla użytku ekologicznego nie sporządza się planu ochrony. Cele ochrony oraz ewentualne wskazania odnośnie do czynnej ochrony są określone w uchwale ustanawiającej dany użytek ekologiczny. W uchwale tej jest również określony podmiot sprawujący nad nim nadzór.

W stosunku do użytków ekologicznych mogą być wprowadzone (zapisane w uchwale rady gminy) m. in. następujące zakazy:

- niszczenia, uszkodzenia lub przekształcania obiektu lub obszaru;
- wykonywania prac ziemnych trwale zmieniających rzeźbę terenu, z wyjątkiem prac związanych z zabezpieczeniem przeciwpowodziowym lub przeciwpowodziowym albo budową, odbudową, utrzymaniem, remontem lub naprawą urządzeń wodnych;
- uszkodzenia i zanieczyszczenia gleby;
- dokonywania zmian stosunków wodnych, jeżeli zmiany te nie służą ochronie przyrody albo racjonalnej gospodarce rolnej, leśnej, wodnej lub rybackiej;
- likwidowania, zasypywania i przekształcania naturalnych zbiorników wodnych, starorzeczy oraz obszarów wodno-błotnych;
- wydobywania do celów gospodarczych skał, torfu, oraz skamieniałości, w tym kopalnych szczątków roślin i zwierząt, a także minerałów i bursztynu;
- zbioru, niszczenia, uszkodzenia roślin i grzybów na obszarach użytków ekologicznych, utworzonych w celu ochrony stanowisk, siedlisk lub ostoj roślin i grzybów chronionych. ■